

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Bydgoszcz, dnia 2 czerwca 2025 r.

Poz. 2730

UCHWAŁA NR XII/199/25 SEJMIKU WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

z dnia 26 maja 2025 r.

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2025-2028”

Na podstawie art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 i 1907) uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2025-2028” stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Przewodnicząca Sejmiku

Elżbieta Piniewska

załącznik do uchwały Nr XII/199/25 z dnia 26.05.2025 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2025–2028

WPROWADZENIE

Województwo kujawsko-pomorskie jest jednym z szesnastu województw, jakie w wyniku reformy administracyjnej kraju powołano do życia z dniem 1 stycznia 1999 r. Leży na styku Polski centralnej i północnej, zajmując powierzchnię blisko 18 tysięcy kilometrów kwadratowych, zamieszkałą przez prawie dwa miliony mieszkańców. Jest jednym z dwóch województw, w którym ustanowiono dwie stolice: Bydgoszcz, stanowiącą siedzibę wojewody i urzędu wojewódzkiego i Toruń, gdzie znajdują się organy samorządu województwa. Dzieli się na dziewiętnaście powiatów i cztery miasta na prawach powiatu (Bydgoszcz, Toruń, Włocławek, Grudziądz) oraz sto czterdzieści cztery gminy.

Krajobraz województwa kujawsko-pomorskiego jest typowy dla całego Niżu Polskiego, dolina środkowej i dolnej Wisły, masyw leśny Borów Tucholskich i Puszczy Bydgoskiej, rozliczne pojezierza: Chełmińskie, Brodnickie, Dobrzyńskie, Kujawskie, Gnieźnieńskie i Krajeńskie tworzą bogaty krajobraz kulturowy i etnograficzny. Województwo kujawsko-pomorskie składa się z wielu regionów i subregionów kulturowych, przy czym żaden nie dominuje nad innym, przeplatają się, czyniąc województwo wyjątkowo barwnym. Poprzez charakterystyczne wyznaczniki krajobrazu kulturowego nadaje mu niepowtarzalny, tożsamy wyłącznie dla tego obszaru wymiar przestrzenny. Unikatowe przykłady zróżnicowanej chronologicznie architektury o wybitnych wartościach artystycznych, czy też zespoły urbanistyczne z niezniszczonymi układami przestrzennymi i zachowaną architekturą, są nośnikami nie tylko walorów estetycznych, ale i wartości historycznych, odzwierciedlających przeobrażenia polityczne, społeczno-gospodarcze i kulturowe na przestrzeni stuleci. Kamienna architektura romańska, reprezentatywna dla Kujaw, ceglane budownictwo Torunia, Chełmna czy Grudziądza w połączeniu z odmiennym kulturowo i krajobrazowo wykształconym historycznie obszarem wschodniej części województwa, tworzą wyjątkowy, niepowtarzalny region, którego walor przestrzenno-historyczny winien być zachowany, jako bezcenna wartość.

Województwo kujawsko-pomorskie – zgodnie zapisami artykułu 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – sporządziło i przyjęło już cztery wojewódzkie programy opieki nad zabytkami. Pierwszy program na lata 2009–2012 i drugi - 2013–2016 były przede wszystkim diagnozą, skatalogowaniem, wskazaniem możliwości i instrumentów. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017–2020, był dokumentem, który wyznaczał kierunki działań podejmowanych przez samorząd. Merytorycznym punktem odniesienia obowiązujących do tej pory wojewódzkich programów opieki była szeroka diagnoza stanu zachowania zabytków na terenie województwa kujawsko-pomorskiego oraz przedstawienie zasobów kulturowych województwa. Pierwsze trzy programy skupiały się na identyfikacji krajobrazu kulturowego województwa, eksponowały poszczególne zabytki i walory krajobrazu kulturowego, trzeci dodatkowo włączył działania związane z dziedzictwem niematerialnym. Czwarty program pomijał część dotyczącą zarysów historycznych ziem należących do województwa kujawsko-pomorskiego, a także opisy związane z zasobami kulturowymi. Główną istotą Programu 2021–2024 było skorelowanie celów operacyjnych z celami strategicznymi wyznaczonymi w Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+. Wszystkie cztery programy wskazywały bogaty zasób regionalnego dziedzictwa materialnego i niematerialnego, wypracowywały kierunki i działania. Uzyskały pozytywną opinię Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

W obecnym stanie prawnym, nadal nadrzędnym dokumentem strategicznym województwa jest Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+. Piąty program swoją strukturą celów i kierunków jest skorelowany ze Strategią rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+.

Do opracowania nowego programu posłużyło doświadczenie z realizacji poprzednich czterech, a także sprawozdania składane co dwa lata. Kujawsko-Pomorskie Centrum Dziedzictwa, jako województwa jednostka kultury w ramach swoich kompetencji przygotowała dostępną online charakterystykę poszczególnych regionów

przedstawiającą dziedzictwo materialne i niematerialne, ten aspekt został pominięty w programie, aby nie dublować informacji. Nowy program skupia się na przedstawieniu aktualnych uwarunkowań prawnych i nowego podejścia, tzw. Europejskiego Zielonego Ładu, który intensyfikuje procesy modernizacyjne zabytków w Polsce. Realizacja piątego programu pokrywa się z wdrażaniem unijnej perspektywy finansowej 2021-2027, dlatego też zostały przedstawione źródła i możliwości finansowania opieki nad zabytkami w oparciu o środki pochodzące z Unii Europejskiej.

Zgodnie z ustawą, program opieki nad zabytkami jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów strategicznych województwa. Nie stanowi aktu prawa miejscowego, lecz jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania działań na rzecz ochrony i opieki zabytków i krajobrazu kulturowego. Głównym zadaniem jest upowszechnianie i promowanie dziedzictwa kulturowego i wskazanie zadań, które leżą w gestii Samorządu Województwa. Nie jest to dokument umożliwiający udzielanie dotacji przez samorząd na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane. Art. 81 ustawy wskazuje, że samorząd województwa może udzielać dotacji na podstawie zasad określonych i przyjętych przez ten organ w trybie uchwały. W województwie kujawsko-pomorskim system wspierania zadań związanych z udzielaniem dotacji na prace przy zabytkach opiera się na „Zasadach udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Województwa Kujawsko-Pomorskiego” przyjętych przez Sejmik Województwa i funkcjonuje od 2008 r.

DZIAŁANIA PODJĘTE PRZEZ SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA W CZASIE OBOWIĄZYWANIA CZWARTEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Środki publiczne kierowane na ochronę zabytków na podstawie przepisów art. 71 – 83b ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, są udzielane w trybie dotacji podmiotom władającym zabytkami, na ich wniosek (spełniający wymogi formalne). Dotacje są finansowane ze środków budżetu państwa – na podstawie decyzji organu oraz ze środków budżetów samorządów szczebla wojewódzkiego, powiatowego i gminnego – na podstawie uchwał odpowiednio: sejmiku województwa, rady powiatu i rady gminy.

Środki budżetu państwa przeznaczone na ochronę zabytków są rozdzielane przez ministra ds. kultury i dziedzictwa narodowego, a w części będącej w dyspozycji wojewody – przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

DOFINANSOWANIE PRAC PRZY ZABYTKACH Z TERENU WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO					
PODMIOT UDZIELAJACY DOTACJI	2021	2022	2023	2024	RAZEM
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	9 675 000,00	10 168 870,00	12 050 606,10	10 164 421,82	42 058 897,92
Rządowego Programu Odbudowy Zabytków ¹	-	-	145 307 498,35	91 124 724,99	236 432 223,34
Wojewódzki Konserwator Zabytków	1 775 367,44	1 164 000,00	2 113 395,80	865 000,00	5 917 763,24

¹ <https://www.gov.pl/web/premier/rzadowy-program-odbudowy-zabytkow>

Województwo Kujawsko-Pomorskie ²	10 073 169,92	16 606 321,38	30 847 092,27	15 607 998,92	73 134 582,49
Gminy i Powiaty	4 157 674,85	3 850 054,01	3 311 773,64	4 263 675,76	15 583 178,26

Zródło: Dane powstały na podstawie informacji składanych do Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego, doceniając rolę instytucji kultury i ich wpływ na kształtowanie tożsamości kulturowej i historycznej mieszkańców, przykłada wielką wagę do wzmacniania ich pozycji. W latach 2021-2024 w każdej samorządowej instytucji kontynuowane były projekty, które nie tylko w znaczący sposób wpłynęły na poprawę ich infrastruktury, ale również na wzbogacenie, uatrakcyjnienie i rozszerzenie oferty merytorycznej.

Jednym z ważniejszych osiągnięć było powołanie Uchwałą Nr XXX/450/21 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 kwietnia 2021 r. nowej wojewódzkiej instytucji kultury – Kujawsko-Pomorskie Centrum Dziedzictwa z siedzibą w Toruniu, której celem statutowym jest eksponowanie wartości i znaczenia dziedzictwa kulturowego województwa kujawsko-pomorskiego, jako czynnika rozwoju wspólnoty regionalnej w jej społecznym i ekonomicznym wymiarze oraz kreowanie mechanizmów wzmacniających regionalną tożsamość opartą na lokalnych wyróżnikach reprezentatywnych dla dziedzictwa kulturowego regionu. Do podstawowych działań Centrum należy przywrócenie zespołowi pałacowo-parkowemu w Nawrze, jego dawnego blasku, nawiązując do tradycji tego miejsca jako ostoji myśli patriotycznej i życia kulturalnego oraz inspirowanie i wyznaczanie kierunków oraz programów działalności dla miejsc, obiektów, przestrzeni, mających istotne znaczenie dla zróżnicowanego dziedzictwa kulturowego regionu. Jednym z pierwszych zadań inwestycyjnych zrealizowanych przez Centrum była odbudowa Domu Heleny Grossówny przy ul. Wola Zamkowa w Toruniu. Uroczystość otwarcia przeniesionego i rewitalizowanego budynku odbyła się 3 kwietnia 2024 r. Głównym celem inwestycji było przeprowadzenie generalnego remontu i przystosowanie budynku do nowej funkcji - miejsca popularyzacji wiedzy artystycznej oraz prezentacji twórczości artystów Pomorza i Kujaw.

Pod koniec grudnia 2024 r. została podpisana, długo wyczekiwana umowa na przeprowadzenie prac konserwatorskich i działań rewitalizacyjno-odtworzeniowych w zespole pałacowo-parkowym w podtoruńskiej Nawrze, w którym będzie miało swoje miejsce przyszłe muzeum ziemiaństwa i wsi. Projekt ten realizowany jest przy wsparciu ze środków z Funduszu Europejskiego dla Kujaw i Pomorza 2021-2027 i budżetu województwa.

Foto: Szymon Zdziebło/tarantoga.pl

Podczas czteroletniego obowiązywania Programu wzbogacono Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny |w Kłóbce o dwa obiekty. Od 14 czerwca 2022 r. można zwiedzać dwustuletni budynek – spichlerz dworski,

² W ramach środków przyznanych przez Województwo Kujawsko-Pomorskie zostały uwzględnione środki z realizowanych projektów partnerskich.

który został odrestaurowany oraz przywrócono mu pierwotny wygląd. Stał się częścią Parku Etnograficznego gdzie została umieszczona wystawa stała pn. „Gospodarka i rolnictwo na dawnej wsi kujawskiej i dobrzyńskiej”. Stanowi ona komentarz i rozwinięcie ekspozycji skansenowskiej w Kłóbce. Jej tematem są zagadnienia związane z uprawą ziemi, hodowlą i rybołówstwem. Odbudowany spichlerz pełni również funkcje edukacyjne i audytoryjne. Zadanie sfinansowano ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020 i budżetu województwa.

Foto: Szymon Zdziebło/tarantoga.pl dla UMWKP

W listopadzie 2023 r. uroczyście otwarto zrekonstruowany młyn wodny na rzece Lubieńce, w miejscu gdzie funkcjonował od średniowiecza. Budynek odbudowano w tradycyjnej konstrukcji sumikowo-łatkowej, z wysokim dachem pokrytym dranicami. Urządzenia mechaniczne młyna prezentują wczesny etap rozwoju techniki młynarskiej z najprostszym typem napędu i najmniej skomplikowaną linią przemiału zboża. Budynek wykorzystywany jest do zadań edukacyjnych. Zadanie sfinansowano ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020 i budżetu województwa.

Foto: Mikołaj Kuras dla UMWKP

W przypadający czteroletnim okresie obowiązywania Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego rozporządzeniem Prezydenta RP z 15 listopada 2023 r. Pałac Lubostroń został uznany za Pomnik Historii. To ósmy obiekt, o tej randze, znajdujący się na terenie województwa. Pomnikami historii są obiekty o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa narodowego.

UWARUNKOWANIA FORMALNO-PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona i opieka nad zabytkami w Polsce mają swoje podstawy w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. W myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolność i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”. Zabytki są elementem narodowego dziedzictwa i winny być chronione jako swoisty dokument historii, będący „świadectwem działalności ludzkiej, dokumentujące przeszłość, identyfikujące społeczeństwo kulturalnie, politycznie i historycznie”. Art. 6 Konstytucji zobowiązuje państwo do działań umożliwiających zachowanie dóbr kultury, co obejmuje ochronę zabytków „Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, które są źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”. Natomiast art. 86 nakłada na obywateli obowiązek troski o środowisko, co należy odnosić do dbałości o otoczenia historyczne i kulturowe.

Prawo krajowe

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami³

Konstytucyjne zapisy są rozwinięte w Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która szczegółowo reguluje kwestie ochrony dóbr kultury, kompetencji organów państwowych oraz obowiązków właścicieli. Ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków.

Ustawodawca w art. 4 ustawy dokładnie wskazuje kto jest odpowiedzialny za ochronę zabytków i na czym ma ona polegać „Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.”.

Wyżej wymieniony artykuł przedstawia generalne zasady ochrony zabytków. W szerokim znaczeniu ochronę prawną stanowią, wynikające z prawa, działania umożliwiające stosowanie instrumentów nakazowych, środków przymusu, a także systemu zachęt – głównie materialnych. Adresatem norm są organy administracji publicznej, a ich główne zadanie stanowi realizację interesu społecznego, polegającego na trwałym zachowaniu zabytków. Dla jego realizacji organy administracji publicznej zostały z mocy prawa wyposażone w określone środki władczej ingerencji. Jak wynika z przytoczonego artykułu podstawową różnicą między opieką nad zabytkami a ochroną stanowi wyznaczenie adresata oraz określenie jego praw i obowiązków. Obowiązki związane z opieką nad zabytkami w ujęciu ścisłym skierowane są wobec jego właściciela lub posiadacza, podczas gdy ochrona zabytków znajduje się w gestii administracji publicznej. Sytuacja prawna właściciela (posiadacza) zabytku polega na tym, iż ciąży na nim szereg obowiązków, których wykonanie zabezpieczone jest określonymi sankcjami. Jako podmiot, który sprawuje opiekę nad zabytkiem ustawodawca wskazuje właściciela lub posiadacza zabytku. Opieka nad zabytkiem polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków (art. 5):

- 1) „naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;

³ Rozdział powstał na podstawie artykułu Jacka Brudnickiego „Prawna opieka nad zabytkami – wybrane aspekty” Wybrane aspekty, „Ochrona Zabytków” 2014, nr 2.

- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.”.

Ochrona zabytków, w przeciwieństwie do opieki nad zabytkami, realizowana jest przez organy administracji publicznej, działające w interesie publicznym, zgodnie z przypisanymi im ustawowo kompetencjami. Główne kompetencje w tym zakresie ma minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków oraz Wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi kontrolę nad przestrzeganiem i stosowaniem przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Opieka nad zabytkiem ma natomiast charakter zindywidualizowany. Odpowiedzialny za jej realizację jest bowiem aktualny dysponent zabytku, czyli jego właściciel lub posiadacz. Zgodnie z art. 6.1 ustawy, ochronie i opiece podlegają bez względu na stan zachowania zabytki nieruchome (nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową), zabytki ruchome (rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową), a także zabytki archeologiczne (zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów, albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem).

Ustawa reguluje również system finansowania i na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być również udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa. Każdy organ stanowiący jednostkę samorządu terytorialnego może w drodze uchwały określić tryb, warunki i sposób udzielania takich dotacji.

Ustawa obowiązuje do tworzenia na okres czterech lat programów opieki nad zabytkami na szczeblu krajowym (art. 84, 85), wojewódzkim, powiatowym i gminnym (art. 87.1). Programy takie przyjmowane są odpowiednio przez Radę Ministrów (art. 86), sejmik województwa, radę powiatu i radę gminy (art. 87.3). Co dwa lata sporządzane są odpowiednio przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (art. 86.2), zarząd województwa, powiatu i wójta (burmistrza, prezydenta miasta) (art. 87.5) sprawozdania z realizacji zadań wynikających z programów ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Są one odpowiednio przedstawiane Radzie Ministrów (art. 86.2), sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy (art. 87.5). Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków, w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 87.6)

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa

Zgodnie z art. 11 ust. 2 ustawy samorząd województwa prowadzi politykę rozwoju województwa, na którą składa się m.in. „wspieranie rozwoju kultury oraz sprawowanie opieki nad dziedzictwem kulturowym i jego racjonalne wykorzystywanie” (pkt 7).

Samorząd województwa wykonuje ustawowe zadania o charakterze wojewódzkim, m.in. w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 14 ust. 1. pkt 3).

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej w województwie, w tym uchwalanie planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz audytu krajobrazowego, należy do zadań samorządu województwa (art. 3, ust. 3). W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, sporządzając dokumenty planistyczne zarówno na poziomie lokalnym, jak i wojewódzkim, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. W planie zagospodarowania przestrzennego województwa samorząd województwa określa m.in. „system obszarów chronionych, w tym ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, uzdrowisk, obszarów ochrony uzdrowiskowej, dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” (art. 39, ust. 3, pkt 2). Ponadto samorząd województwa sporządza audyt krajobrazowy (art. 38) dla obszaru województwa, w którym wskazuje się m.in. lokalizacje i granice parków kulturowych, parków krajobrazowych, obiektów znajdujących się na listach Światowego Dziedzictwa UNESCO (art. 38a, ust. 3 pkt 2) oraz wskazuje się m.in. w obrębie ww. obszarów lub obiektów zagrożenia dla możliwości zachowania wartości krajobrazów oraz rekomendacje i wnioski dotyczące kształtowania i ochrony krajobrazów (art. 38a ust. 3 pkt 3).

Poza regulacjami prawnymi wymienionymi powyżej istnieje szereg ustaw, które bezpośrednio nie dotyczą zagadnień z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, jednak nie można ich pominąć wskazując uwarunkowania prawne ochrony zabytków w Polsce. Należą do nich:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024 r. poz. 1478, 1940);
- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2024 r. poz. 54, 834, 1089, 1222, 1847, 1853, 1881, 1914, 1940, 1946);
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393);
- ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1145, 1222, 1717, 1881);
- ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2024 r. poz. 87);
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774, 1688);
- ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2024 r. poz. 278).

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026

Krajowy program przyjęty został uchwałą nr 242 Rady Ministrów 8 grudnia 2023 r. i jest głównym dokumentem strategicznym przedstawiającymi cele administracji rządowej i podległych jej służb oraz instytucji. Krajowy program jako główny i nadrzędny cel stawia zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce poprzez zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych a także zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Dokumenty międzynarodowe

Szczególne znaczenie dla funkcjonowania systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce przypisać należy normom prawa międzynarodowego, w tym przede wszystkim ratyfikowanym przez Polskę konwencjom międzynarodowym UNESCO i Rady Europy, które stanowią źródła prawa powszechnie obowiązującego. Osobną kategorię tworzą dokumenty doktrynalne opracowywane w ramach środowiska konserwatorskiego, które odgrywają istotną rolę w wyznaczaniu podstaw dla obowiązującej teorii konserwatorskiej i jej unifikacji.

Konwencja haska

Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego została podpisana podczas międzynarodowej konferencji, odbywającej się od 21 kwietnia do 14 maja 1954 roku w Hadze, wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji i Protokołem dotyczącym Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego. Wprowadziła nakaz powstrzymywania się stron uczestniczących w konflikcie zbrojnym od świadomego niszczenia, dewastacji, bezprawnego przywłaszczenia oraz stosowania jakichkolwiek środków odwetu skierowanych przeciwko dobrom kultury.

W rozumieniu Konwencji, ochrona dóbr kulturalnych obejmuje opiekę nad nimi oraz ich poszanowanie. Art. 8 informuje o ochronie specjalnej, którą może być objęta „ograniczona ilość schronów przeznaczonych do przechowywania dóbr kulturalnych ruchomych w razie konfliktu zbrojnego oraz ośrodków zabytkowych i innych dóbr kulturalnych nieruchomości o bardzo wielkim znaczeniu, pod warunkiem, że:

- a) znajdują się w dostatecznej odległości od wielkich ośrodków przemysłowych oraz od wszelkich ważnych obiektów wojskowych stanowiących punkty wrażliwe, jak na przykład lotnisk, radiowych stacji nadawczych, zakładów pracujących na rzecz obrony narodowej, portów lub dworców kolejowych o pewnym znaczeniu, jak również wielkich linii komunikacyjnych;
- b) nie są użytkowane do celów wojskowych.”.

Ważną rolę w rozwoju międzynarodowej ochrony dóbr kultury i przyjęciu konwencji z 1954 r. odegrał przedstawiciel Polski – prof. Jan Zachwatowicz, który jest autorem projektu na znak graficzny służący do oznaczania obiektów dziedzictwa, aby zapewnić im ochronę przed atakiem w razie konfliktu zbrojnego. Zwycięska praca polskiego twórcy to znana dzisiaj na całym świecie tzw. Błękitna Tarcza.

Konwencja w sprawie ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego

Konwencja została przyjęta 16 listopada 1972 r. w Paryżu przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury (UNESCO). Stronami Konwencji są aktualnie 196 państw⁴. Lista obejmuje (stan na rok 2024) 1223 obiekty w 168 Państwach-Stronach Konwencji, w tym 952 obiekt dziedzictwa kulturowego, 231 przyrodniczego i 40 mieszanych. Konwencja powstała jako narzędzie prawa międzynarodowego, którego celem jest wspieranie ochrony dziedzictwa mającego „wyjątkową powszechną wartość”. Obiekty wpisane na Listę przedstawiają wyjątkową wartość ponadnarodową i ponadczasową, a ich ochrona leży we wspólnym interesie całej społeczności międzynarodowej i stanowi jej obowiązek wobec przyszłych pokoleń. Powszechność wartości dóbr chronionych przez Konwencję podkreślono w jej preambule, wskazując, że „uszkodzenie lub unicestwienie jakiegokolwiek dobra należącego do dziedzictwa kulturalnego lub naturalnego stanowi nieodwracalne zubożenie dziedzictwa wszystkich narodów świata”. Celem Konwencji jest ochrona zarówno dziedzictwa naturalnego, jak i kulturalnego. Ratyfikowana przez Polskę 6 maja 1976 r. W 2012 r. zostały opracowane „Wytyczne operacyjne do realizacji konwencji światowego dziedzictwa”, określające m.in. kryteria wpisu dóbr.

Konwencja określa zakres ochrony dziedzictwa na poziomie krajowym i międzynarodowym. W tym celu ustanowiła Międzynarodowy Komitet Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego prowadzący Listę Dziedzictwa Światowego, utworzyła Fundusz Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego, określiła warunki i tryb udzielania pomocy międzynarodowej.

Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego

Konwencja została sporządzona w La Valetta w dniu 16 stycznia 1992 r. Dokument nakazuje ochronę dziedzictwa archeologicznego jako źródła zbiorowej pamięci europejskiej i jako instrumentu dla badań historycznych i naukowych. Przedmiotem dziedzictwa archeologicznego są wszelkie pozostałości, obiekty i jakiegokolwiek inne ślady ludzkości z minionych epok. Kluczowym zadaniem jest stworzenie systemu prawnego do ochrony dziedzictwa archeologicznego. Funkcje kontrolne nad stosowaniem niniejszej konwencji sprawuje

⁴ <https://www.unesco.pl/kultura/dziedzictwo-kulturowe/swiatowe-dziedzictwo/konwencja/>

Komitet Ekspertów powołany przy Komitecie Ministrów Rady Europy. W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej 13 grudnia 1995 r. Prezydent Rzeczypospolitej przyjął i ratyfikował Konwencję.

Europejska Konwencja Krajobrazowa

Europejska Konwencja Krajobrazowa została sporządzona we Florencji 20 października 2000 r. Jest jedynym aktem międzynarodowym w całości dedykowanym tematyce krajobrazu. Konwencja została ratyfikowana przez Polskę 27 września 2004 r., a weszła w życie 1 stycznia 2005 r. Celem Europejskiej Konwencji Krajobrazowej jest promowanie ochrony, gospodarki i planowania krajobrazu oraz organizowanie współpracy europejskiej w tym zakresie, opartej na wymianie doświadczeń, specjalistów i tworzeniu dobrej praktyki krajobrazowej. Konwencja traktuje krajobraz jako ważny element życia ludzi zamieszkujących w miastach i na wsiach, na obszarach zdegradowanych, pospolitych, jak również odznaczających się wyjątkowym pięknem, dlatego swoim zasięgiem obejmuje terytorium całej Polski.

Środkami dla realizacji tego celu jest prawne uznanie krajobrazu jako istotnego komponentu otoczenia ludzi oraz podstawy ich tożsamości, ustanowienie i wdrożenie polityki w zakresie jego ochrony, zintegrowania krajobrazu z własną polityką w zakresie planowania regionalnego i urbanistycznego oraz z własną polityką kulturalną, środowiskową, rolną, społeczną i gospodarczą, która bezpośrednio lub pośrednio oddziałuje na krajobraz.

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego

To pierwszy międzynarodowy traktat, który stwarza ramy prawne, administracyjne i finansowe umożliwiające prowadzenie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego i podnoszenia jego rangi. Dokument definiuje pojęcie dziedzictwa niematerialnego, zapewnia jego poszanowanie, a także ustanawia międzynarodową formę współpracy i pomocy.

Konwencja została uchwalona podczas 32 sesji Zgromadzenia Ogólnego UNESCO 17 października 2003 roku i weszła w życie 20 kwietnia 2006 roku. Nakłada obowiązek inwentaryzacji przejawów tego dziedzictwa znajdujących się na ich terytoriach zgodnie z wyznaczonymi zaleceniami.

Poza ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi, które wyznaczają kierunki podejmowanych działań w Polsce w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, nie można zapomnieć o aktach, które mają charakter doradczy. Są to m.in.:

- Rekomendacja w sprawie ochrony piękna i charakteru krajobrazów oraz miejsc (1962);
- Rekomendacja dotycząca ochrony dóbr kultury zagrożonych przez prac publiczne bądź prywatne (1968);
- Rekomendacja w sprawie ochrony i współczesnego znaczenia miejsc historycznych (1976);
- Rekomendacja dotycząca ochrony zespołów zabytkowych i tradycyjnych oraz ich roli życiu współczesnym, tzw. Rekomendacje Warszawskie (1976);
- Rekomendacje w sprawie ochrony kultury tradycyjnej i folkloru (1989);
- Rekomendacje w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego (2011).

Dokumenty wojewódzkie

Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 – Strategia Przyspieszenia 2030+

Strategia jest najważniejszym dokumentem, wyznaczającym kierunki rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego w perspektywie do 2030 roku, przygotowanym przez Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Została przyjęta Uchwałą nr XXVIII/399/20 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 21 grudnia 2020 r.

Podstawową ideą Strategii jest przyspieszenie rozwoju, któremu wszystkie działania są podporządkowane. Przyspieszenie oznacza niwelowanie różnic w stanie rozwoju pomiędzy województwem kujawsko-pomorskim a regionami prezentującymi najwyższą jakość życia (nie tylko polskimi). W ujęciu wewnętrznym natomiast przyspieszenie jest traktowane jako położenie nacisku na obszary o najniższym poziomie rozwoju przy jednoczesnym wspieraniu odpowiedniego tempa rozwoju liderów.

Za cel nadrzędny Strategii przyjęto zapewnienie jakości życia porównywalnej z nowoczesnymi regionami europejskimi, który będzie realizowany przez cele główne, dalej cele operacyjne, kierunki działań oraz projekty kluczowe. W Strategii wyróżniono pięć celów głównych:

1. Skuteczna edukacja.
2. Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo.
3. Konkurencyjna gospodarka.
4. Dostępna przestrzeń i czyste środowisko.
5. Spójne i bezpieczne województwo.

Program w największym stopniu będzie realizował cel główny 4. Dostępna przestrzeń i czyste środowisko w zakresie celu operacyjnego 43. Przestrzeń kulturowa. Zadania w zakresie dziedzictwa kulturowego będą stanowiły realizację przede wszystkim następujących kierunków działań:

- 4301. Ochrona, zachowanie, odnowa, wzmacnianie i promocja dziedzictwa kulturowego województwa
- 4302. Adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego dla celów publicznych i komercyjnych.

W ramach pierwszego z kierunków zakres wskazywanych do podjęcia działań obejmuje więc wszystkie te, które mają na celu ochronę, zachowanie, wzmacnianie potencjału oraz promocję dziedzictwa kulturowego województwa. Odnoszą się one także do działań ratowniczych wobec obiektów i obszarów będących częścią środowiska kulturowego województwa, zachowania tradycyjnej kultury wiejskiej, ochrony, zachowania, konserwacji i szeroko rozumianej poprawy dobrostanu historycznych budowli zabytkowych, obiektów architektury, budownictwa czy zespołów urbanistycznych, dziedzictwa ginących zawodów, wsparcia powstających drobnych kolekcji, tworzenia nowych oraz rozwoju istniejących zbiorów muzealnych i skansenów, będących częścią środowiska kulturowego województwa. Działania powinny dotyczyć także obiektów sakralnych (w tym elementów ich wyposażenia) oraz działań towarzyszących ochronie dziedzictwa kultury w ramach miejsc/obiektów objętych rozporządzeniem Prezydenta RP – Pomniki Historii oraz wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO.

Natomiast drugi z kierunków odnosi się już bardziej do wykorzystania obiektów dziedzictwa kulturowego dla celów np. prowadzenia instytucji kultury, edukacji, działalności noclegowych, gastronomicznych, handlu, innego rodzaju usług publicznych lub komercyjnych. Głównym celem działań jest ochrona obiektów istotnych dla dziedzictwa kultury poprzez nadanie im możliwości pełnienia funkcji publicznych lub komercyjnych.

Dodatkowo w ramach celu głównego 4. Dostępna przestrzeń i czyste środowisko, w zakresie celu operacyjnego 48. Potencjały endogeniczne należy także wskazać kierunek działań 4802. Wykorzystanie lokalnych walorów przyrodniczych i kulturowych dla rozwoju działalności gospodarczych o charakterze turystycznym, który dotyczy działań związanych z realizacją zagospodarowania i prowadzeniem działalności gospodarczej, adresowanej do osób przybywających z uwagi na obecność m.in. walorów dziedzictwa kultury. W szczególności dotyczy to tworzenia nowych i rozwoju istniejących, ukierunkowanych na obsługę ruchu turystycznego: działalności noclegowych, działalności gastronomicznych, działalności transportowych, wypożyczalni sprzętu, innego rodzaju placówek usługowych i handlowych. Kierunek obejmuje także udostępnianie nowych obiektów, miejsc oraz wydarzeń prezentujących specyfikę danego obszaru, a także wsparcia lokalnych inicjatyw w obszarze dziedzictwa kulturowego, w powiązaniu z aktywizacją społeczną i podnoszeniem atrakcyjności turystycznej – kreowanie produktu lokalnego turystyki kulturowej i wiejskiej.

Program będzie także realizował cel główny 2. Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo w zakresie celu operacyjnego 24. Kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe, którego kierunki działań dotyczą m.in.: kształtowania i wzmacniania poczucia przynależności do społeczności i zamieszkiwania na terenie województwa kujawsko-pomorskiego; przynależności do lokalnych społeczności związanych z charakterystycznym dla danego miejsca dziedzictwem, przejawiającym się np. w zwyczajach, obrzędowości, strojach.

Wdrażanie Programu ma także znaczenie dla realizacji celu głównego 1. Skuteczna edukacja, a w jego ramach dla celu operacyjnego 11. Podniesienie jakości kształcenia i wychowania i dalej dla kierunku działań 1107. Rozwój edukacji regionalnej i lokalnej. Kierunek ten dotyczy realizacji działań z zakresu edukacji regionalnej i lokalnej dla dzieci i młodzieży, wchodzących w zakres działalności placówek oświatowych. Odnosi się m.in.

do organizacji dodatkowych zajęć, zamawiania materiałów edukacyjnych, zamawiania materiałów promocyjnych, organizacji konkursów, organizacji zajęć terenowych i wycieczek służących poznaniu dziedzictwa regionu. Dotyczy wyposażenia mieszkańców regionu w wiedzę i nowoczesne materiały w zakresie edukacji regionalnej i lokalnej oraz rozwijania zainteresowań młodzieży literaturą, historią, geografą, zabytkami, przyrodą, tradycją i kulturą regionu.

Ponadto w Strategii w obszarze dziedzictwa kulturowego wskazano następujące projekty kluczowe, tj. przedsięwzięcia które zostały uznane za niezbędne dla realizacji idei przyspieszenia rozwoju:

- 215. Kultura w zasięgu 3.0;
- 216. Kujawsko-Pomorskie spotkania z historią;
- 217. Mikołaj Kopernik wspólnym dziedzictwem Europy;
- 222. Muzeum Ziemiaństwa, Tradycji Patriotycznych i Kultury Rolnej w Nawrze;
- 414. Artefakty przeszłości symbolem tożsamości regionalnej;
- 415. Wsparcie opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego;
- 416. Ochrona, konserwacja i promocja obiektów dziedzictwa kulturowego UNESCO w Toruniu;
- 418. Rozbudowa Muzeum Archeologicznego w Biskupinie.

Strategia ukazuje sposób funkcjonowania regionu i rozwoju do 2030 r. w oparciu o zbiór podstawowych założeń, zasad i realizacji, a także określa niezbędne działania w przestrzeni społeczno-gospodarczej województwa. W opracowanym w Strategii modelu funkcjonalno-przestrzennym rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego określono m.in. kluczowe elementy budujące potencjał ponadregionalny i przewagi konkurencyjne województwa. W aspekcie zagadnień dotyczących dziedzictwa kulturowego wskazano Toruń – obiekt Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO oraz Chełmno – Pomnik Historii oraz dziedzictwa historyczno-kulturowego, zwracając uwagę na możliwości wykorzystania ich unikalnych atutów do tworzenia produktów turystycznych.

Należy podkreślić, że realizatorem Strategii jest nie tylko Samorząd Województwa, ale także administracja rządowa, partnerzy samorządowi, społeczni i gospodarczy. Dokument ma więc szeroki charakter i aby w jak największym stopniu osiągnąć jego cele konieczne jest zaangażowanie całej społeczności województwa.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego

W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego, przyjęto za cel nadrzędny zbudowanie struktur funkcjonalno-przestrzennych podnoszących konkurencyjność regionu i jakość życia mieszkańców. Cel ten został określony przez trzy cele szczegółowe:

- zwiększenie atrakcyjności regionu w wymiarze europejskim jako pochodnej jego walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego, wysokich standardów życia mieszkańców, wysoce sprawnych systemów infrastruktury technicznej, dogodnych powiązań ze światem zewnętrznym;
- przyspieszenie rozwoju największych miast regionu jako aktywnych biegunów wzrostu, stymulujących wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich w ich otoczeniu;
- modernizacja struktury przestrzenno-funkcjonalnej regionu osiągnięta w następstwie rozwoju miast średnich (Włocławek, Grudziądz, Inowrocław), a także pozostałych miast powiatowych, jako węzłów systemów transportowych i teleinformacyjnych oraz obszarów z unikatowymi walorami środowiska przyrodniczego i predyspozycjami do użytkowania rekreacyjnego.

W Planie przyjęto również, że w obszarze dziedzictwa kulturowego wymaga się przestrzegania następujących zasad:

- zachowania dziedzictwa kulturowego w stanie umożliwiającym jego przetrwanie dla przyszłych pokoleń;
- harmonijnego kształtowania krajobrazu kulturowego;
- dbałości o integralność zabytkowych struktur urbanistycznych i ruralistycznych.

Kierunki zagospodarowania przestrzennego jako znaczący element polityki przestrzennej województwa zostały zapisane w układzie trzech sfer: sieci osadniczej, środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz komunikacji i infrastruktury technicznej. Kierunki działań odnoszące się do dziedzictwa kulturowego dotyczą zarówno

ochrony dóbr kultury, jak i wykorzystania ich walorów do podniesienia konkurencyjności i atrakcyjności regionu.

Audyt Krajobrazowy⁵

Audyt krajobrazowy jest specjalistycznym dokumentem implementującym zapisy Europejskiej Konwencji Krajobrazowej ukierunkowane na ochronę i planowanie krajobrazu. Jest opracowywany i przyjmowany przez samorząd województwa nie rzadziej niż raz na 20 lat. Identyfikuje w szczególności: krajobrazy występujące na obszarze województwa, ich cechy charakterystyczne, ocenia ich wartości oraz wskazuje krajobrazy priorytetowe. Dla krajobrazów priorytetowych oraz dla wybranych form ochrony przyrody i krajobrazu (np. obszarów UNESCO, parków kulturowych) audyt określa rekomendacje i wnioski dotyczące kształtowania i ochrony krajobrazów. Celem audytu krajobrazowego jest wskazanie m.in. zagrożeń dla możliwości zachowania obszarów i obiektów cennych krajobrazowo, rekomendacji i wniosków mających służyć ich ochronie. Audyt krajobrazowy dla województwa kujawsko-pomorskiego został przyjęty Uchwałą Nr LXI/851/23 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 25 września 2023 r. Obowiązuje od 25 grudnia 2023 r.

Audyt krajobrazowy oprócz walorów krajobrazowych i przyrodniczych bierze pod uwagę również zabytki i walory historyczno-kulturowe przestrzeni. Występowanie obiektów zabytkowych w danej jednostce krajobrazowej może mieć wpływ na zakwalifikowanie jej jako krajobrazu priorytetowego. Mogą to być zarówno zabytkowe budynki, obiekty archeologiczne, układy ruralistyczne i obiekty zabudowy wiejskiej i podmiejskiej. Ochrona zabytków i walorów środowiska kulturowego w Audycie krajobrazowym dla województwa kujawsko-pomorskiego odbywa się poprzez sformułowanie stosownych rekomendacji i wniosków umieszczonych w tzw. „Kartach rekomendacji” dla poszczególnych jednostek krajobrazowych.

Rekomendacje i wnioski dotyczące kształtowania i ochrony krajobrazów zawierają wytyczne dla poziomu regionalnego i lokalnego sformułowane jako zestawienie zapisów mających na celu zachowanie wartości danego krajobrazu. Dotyczą one w szczególności: ochrony i kształtowania krajobrazów, ich wartości przyrodniczych, kulturowych, historycznych, architektonicznych, urbanistycznych, ruralistycznych, w tym obszarów zabudowanych wyróżniających się lokalną formą architektoniczną, oraz wartości estetyczno-widokowych, w tym w szczególności elementów ekspozycji takich jak przedpola ekspozycji, osie widokowe i punkty widokowe. Rekomendacje mają przeciwdziałać powstawaniu obiektów i infrastruktury dysharmonijnych w krajobrazie na terenach o wysokich walorach krajobrazowych, ale i również historyczno-kulturowych, nie dopuszczać do realizacji zagospodarowania degradującej walory zabytkowe obiektów, pozwalać na zachowanie zieleni w sąsiedztwie obiektów zabytkowych, jak również zagospodarować harmonijnie przestrzeń w sąsiedztwie zabytków, chronić przedpola ekspozycji obiektów i zespołów zabytkowych.

Rekomendacje stanowią także swego rodzaju dobre praktyki gospodarowania przestrzenią. Ich wdrażanie w szczególności do gminnych dokumentów planistycznych (głównie planów ogólnych gmin i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego) pozwoli z jednej strony na ochronę zachowanych dotąd walorów, a z drugiej strony na minimalizowanie zagrożeń i negatywnych przekształceń, które już nastąpiły w przestrzeni. Zdobyta na ich podstawie nowa wiedza o możliwościach ochrony i kształtowaniach krajobrazów będzie mogła być istotnym elementem prowadzenia kompleksowej polityki krajobrazowej w regionie.

Dokumenty, konwencje, międzynarodowe karty często odwołują się do ochrony dóbr kulturalnych, nakazując opiekę nad nimi oraz jej poszanowanie. Ustanawiają ochronę dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego, a także przyrodniczego jako wyjątkową powszechną wartość. Wyznaczane są zasady, metody dla zachowania charakteru danego dobra, który stanowi dziedzictwo ludzkości. Niejednokrotnie podkreślają wartość dziedzictwa i wskazują je jako element rozwoju społeczeństwa, wyznaczają cele i kierunki ich rozwoju.

⁵ Informacje przygotowane przez Kujawsko-Pomorskie Biuro Planowania Przestrzennego i Regionalnego we Włocławku

IDEA NOWEGO EUROPEJSKIEGO BAUHAUSU I EUROPEJSKIEGO ZIELONEGO ŁADU

Europejski Zielony Ład (European Green Deal) to kompleksowa strategia Unii Europejskiej, mająca na celu osiągnięcie neutralności klimatycznej do 2050 roku. Kluczowe obszary tej polityki obejmują transformację energetyczną, zrównoważone budownictwo, gospodarkę obiegu zamkniętego oraz ochronę bioróżnorodności. W kontekście opieki nad zabytkami wdrożenie tej strategii oznacza konieczność dostosowania historycznych obiektów do nowych wyzwań klimatycznych i ekologicznych.

Jednym z najważniejszych aspektów Zielonego Ładu jest poprawa efektywności energetycznej budynków, co może stanowić wyzwanie dla obiektów zabytkowych. Wymogi dotyczące izolacji termicznej, odnawialnych źródeł energii czy nowoczesnych technologii grzewczych muszą być wdrażane z poszanowaniem historycznej substancji budowlanej. Ochrona dziedzictwa kulturowego wymaga zatem znalezienia kompromisu między nowoczesnymi technologiami a zachowaniem autentyczności zabytków.

W ramach Europejskiego Zielonego Ładu powstała inicjatywa Nowy Europejski Bauhaus (New European Bauhaus – NEB), która ma na celu połączenie aspektów ekologicznych, estetycznych i funkcjonalnych w budownictwie oraz urbanistyce. NEB inspirowana jest historycznym ruchem Bauhausu, ale koncentruje się na współczesnych wyzwaniach, takich jak zmiany klimatyczne, gospodarka cyrkularna i partycypacyjne projektowanie przestrzeni.

W kontekście opieki nad zabytkami Nowy Europejski Bauhaus promuje:

- renowację z poszanowaniem tradycji – stosowanie naturalnych, lokalnych materiałów, tradycyjnych technik budowlanych oraz ekologicznych technologii, takich jak tynki wapienne, drewno czy cegła;
- integrację nowoczesnych rozwiązań w historyczne struktury – wprowadzanie nowoczesnych rozwiązań, takich jak pasywne systemy ogrzewania, inteligentne systemy zarządzania energią czy adaptacyjne oświetlenie, w sposób harmonijny i zgodny z zabytkowymi formami;
- zrównoważony rozwój miast historycznych – tworzenie przestrzeni publicznych przyjaznych dla mieszkańców, opartych na zasadach ekologii, w tym m.in. rozwój terenów zielonych i małej architektury. Integracja zasad Europejskiego Zielonego Ładu i Nowego Europejskiego Bauhausu w ochronie zabytków wymaga wielu dostosowań. Przede wszystkim konieczność zmiany przepisów dotyczących modernizacji zabytków w kontekście wymagań ekologicznych, a także wprowadzeniu nowych standardów renowacji poprzez rozwój metod konserwacji opartych na zasadach zrównoważonego budownictwa.

Europejski Zielony Ład i Nowy Europejski Bauhaus wyznaczają nowy kierunek dla ochrony dziedzictwa kulturowego. Ich idea zakłada nie tylko ochronę i zachowanie zabytków, ale także ich dostosowanie do współczesnych wyzwań klimatycznych i ekologicznych. Kluczowe jest znalezienie równowagi między nowoczesnością a historią, tak aby przyszłe pokolenia mogły cieszyć się dziedzictwem w harmonii ze środowiskiem.

ZABYTKI OBJĘTE FORMAMI OCHRONY

Różnorodność elementów, kształtujących krajobraz kulturowy województwa kujawsko-pomorskiego, to pokłosie szczególnej dynamiki procesów historycznych i geopolitycznych, różnicujących poszczególne regiony. Od zarania państwowości polskiej strukturalne powiązania z ośrodkami władzy, rozumiane również w perspektywie geograficznej, wpływało na intensyfikację bądź stagnację zjawisk kulturotwórczych. Już w okresie średniowiecza zarysowały się, a następnie utrwaliły podziały, oparte na związkach z odrębnymi ośrodkami centralnymi. Tak zarysowana demarkacja powiązań w nieomal niezmienionej formie przetrwała przez cały okres nowożytny, a pogłębiona została w czasach zaborów. Tradycyjnie południowo-zachodnia część Kujaw najsilniej powiązana była z Wielkopolską, część wschodnia, wraz z ziemią dobrzyńską, pozostawała pod wpływem silnego ośrodka wrocławskiego, a w dalszej kolejności Mazowsza i stołecznej Warszawy. Ziemia chełmińska i pozostałe obszary, wchodzące w skład Prus Królewskich, orientowały się na zjawiska kulturowe, charakterystyczne dla pobrzeża Bałtyku, importowane za pośrednictwem Hanzy. Orientacja tak nadana została tym terenom wraz z erygowaniem państwa zakonnego, eksportującego wzorce administracyjne funkcjonujące

w Europie zachodniej. Unifikacja, stanowiąca przeciwieństwo nasilającego się na terenach Królestwa rozdrobnienia dzielnicowego, oraz nowoczesny model osadniczy zaowocowały w krótkim czasie rozwojem silnych ośrodków miejskich o znaczeniu ponadlokalnym. W kolejnych okresach historycznych różne ośrodki, prócz roli pośredniczącej, przejmowały również rolę kulturotwórczą. W okresie wczesnego średniowiecza potencjał taki wykształcił Włocławek, następnie Toruń, który pełnił swą funkcję do schyłku okresu nowożytnego. Na przełomie XVIII/XIX w. zainicjowany został intensywny rozwój Bydgoszczy, skutkujący podniesieniem jej do rangi wiodącego miasta regionu. Niejednolita historia ziem województwa i dyfuzja wpływów pozostawiły bogatą mozaikę wytworów artystycznych i zjawisk niematerialnych, budujących niepowtarzalny charakter obecnego województwa kujawsko-pomorskiego charakteryzującego się mnogością zabytków, które zgodnie z prawodawstwem polskim chronią samorządy.

Zgodnie z art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami formami ochrony zabytków są:

- a) wpis do rejestru zabytków (na podstawie decyzji właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków);
- b) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa (minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego);
- c) uznanie za pomnik historii (na mocy rozporządzenia Prezydenta RP);
- d) utworzenie parku kulturowego (na podstawie uchwały rady gminy);
- e) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (na podstawie uchwały rady gminy);
- f) ustalenia ochrony w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (na podstawie decyzji właściwego organu).

W 1918 roku ogłaszając Dekret o ochronie dzieł i dóbr kultury wprowadzono prawną ochronę zabytków w Polsce, który został w 1928 roku zastąpiony Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej, które obowiązywało aż do 1962 roku. Obecnie obowiązujące formy ochrony zabytków wymienia art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Formy ochrony zabytków to narzędzia prawne mające na celu zapewnienie warunków umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, w szczególności poprzez zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla ich wartości oraz udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków.

Rejestr zabytków to jedyna bezpośrednia forma ochrony zabytków charakteryzująca się ustanowieniem pełnego nadzoru konserwatorskiego. Stosuje się ją do zabytków wybranej grupy. Wpis zabytku do rejestru odbywa się poprzez wydanie przez wojewódzkiego konserwatora zabytków decyzji administracyjnej oraz – po stwierdzeniu wykonalności decyzji – nadanie numeru rejestru. Jest to numer porządkowy w odpowiedniej księdze: A – dla zabytków nieruchomych, B – dla zabytków ruchomych, C – dla zabytków archeologicznych.

Procedura wpisu zabytku do rejestru prowadzona jest na wniosek właściciela lub z inicjatywy Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

W województwie kujawsko-pomorskim wg danych NID zanotowano:

- 8 pomników historii,
- 3674 obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
- 11022 obiektów ruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
- 193 zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

Zabytki wpisane na Listę Skarbów Dziedzictwa to nowa forma ochrony, obowiązująca od 2016 r., dotyczy wyłącznie zabytków ruchomych. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego stworzył specjalną listę obiektów ruchomych o szczególnym znaczeniu dla dziedzictwa. Obecnie brak danych o obiektach na liście.

Pomnik Historii to kolejna forma ochrony zabytków (art.7 pkt. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dn. 23 lipca 2003 r.), który w drodze rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego, może uznać zabytek nieruchomy wpisany do rejestru zabytków lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice, za pomnik historii. Do tej formy ochrony można zgłosić zabytek nieruchomy o znaczeniu ponadregionalnym, o dużych wartościach historycznych, naukowych i artystycznych, mający znaczenie dla polskiego dziedzictwa kulturalnego, utrwalony w świadomości społecznej i stanowiący źródło inspiracji dla kolejnych pokoleń. Muszą to być zabytki, które zachowały pierwotną kompozycję przestrzenną lub uległy nieznacznym przekształceniom, są jednorodne stylowo lub o czytelnych i zharmonizowanych ze sobą nawarstwieniach, są należycie wyeksponowane w przestrzeni miejskiej lub krajobrazie i zachowały pierwotne relacje z otoczeniem i są dziełami wybitnych twórców, np.: architektów, planistów, architektów krajobrazu, ogrodników. Stan ich zachowania nie budzi wątpliwości. W Polsce to najwyższe wyróżnienie nadano 129 zabytkom, w tym na terenie województwa znajduje się osiem:

- Biskupin – rezerwat archeologiczny;
- Chełmno – Stare Miasto;
- Ciechocinek – zespół tężni i warzelni soli wraz z Parkiem Tężniowym oraz Parkiem Zdrojowym;
- Grudziądz – zespół zabytkowych spichlerzy wraz z panoramą od strony Wisły;
- Lubostron – zespół pałacowo-parkowy;
- Strzelno – zespół dawnego klasztoru Norbertanek;
- Toruń – Stare i Nowe Miasto;
- Włocławek – katedra pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny.

Dotychczas najrzadziej stosowaną formą ochrony obszarowej jest park kulturowy. Tworzony jest w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Gmina jest zobowiązana, aby równolegle uchwalić miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego określający zasady kształtowania chronionej przestrzeni z poszanowaniem zidentyfikowanych wartości. Parki kulturowe o szczególnej wartości mogą być uznane za pomnik historii. Zgodnie z Ustawą rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego. Obecnie na terenie kujawsko-pomorskiego mamy następujące parki kulturowe:

- Park Kulturowy Wietrzychowice - Uchwała nr XXV/143/06 Rady Gminy i Miasta w Izbicy Kujawskiej z dnia 18 lipca 2006 r.;
- Park Kulturowy Kalwaria Pakoska - Uchwała nr XIII/104/08 Rady Miejskiej w Pakości z dnia 17 kwietnia 2008;
- Park Kulturowy – Kościół pw. Św. Oswalda - Uchwała nr XXVI/201/2009 Rady Gminy Rojewo z dnia 17 września 2009 r.;
- Park Kulturowy Sarnowo - Uchwała nr XL/324/2010 Rady Miejskiej w Lubrańcu z dnia 22 października 2010 r.;
- Parku Kulturowego Stare Miasto w Bydgoszczy - Uchwała Nr XLIV/926/21 Rady Miasta Bydgoszczy z dnia 29 września 2021 r.

Wojewódzka ewidencja zabytków i gminne ewidencje zabytków nie są formami ochrony zabytków w ścisłym rozumieniu (nie są wymienione w art. 7 UOZ), ale są sposobem zwiększenia skuteczności ochrony zabytków. Wojewódzka i gminne ewidencje zabytków są podstawowym źródłem informacji o zasobie zabytkowym. Na poziomie województwa prowadzona jest ona przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, z kolei na poziomie gminy wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy. W skład gminnej ewidencji zabytków wchodzi zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków, inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji

zabytków, a także osobna grupa zabytków nieruchomych wyznaczonych przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Kujawsko-Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. W wyniku nowelizacji ustawy w 2010 r. ewidencja zabytków zyskała kluczową funkcję w prawnym systemie ochrony zabytków, wywołuje skutki prawne, związane z powstaniem po stronie właściciela lub posiadacza zabytku określonych obowiązków, zbliżonych do tych, jakie powstają wraz z wpisem do rejestru zabytków. Obowiązki te w głównej mierze dotyczą dokonywania uzgodnień z WKZ w postępowaniach dotyczących wydawania: pozwolenia na budowę (w tym rozbiórkę obiektu), decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o lokalizacji celu publicznego i innych.

W województwie kujawsko-pomorskim wg danych NID zanotowano:

- 11707 obiektów nieruchomych wpisanych do ewidencji zabytków,
- 52076 zabytków archeologicznych wpisanych do ewidencji zabytków.

ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE I KIERUNKI DZIAŁAŃ

Województwo kujawsko-pomorskie charakteryzuje się różnorodnością i odrębnością poszczególnych obszarów regionu wynikającymi z uwarunkowań historycznych i kulturowych. Czytelne zróżnicowanie przestrzenne regionu pozwala wyodrębnić struktury przestrzenne o specyficznych cechach i wyróżnikach kulturowych regionu (np. Kujawy, Pomorze, Kociewie).

Zasób dziedzictwa kulturowego regionu tworzą zabytki materialne, niematerialne, przestrzenie i krajobraz kulturowy, będące świadectwem historii i nawiązywania się kultur. Wiele zabytków nieruchomych jest w złym stanie technicznym i wymaga wdrożenia działań ratunkowych. Za główne przyczyny złego stanu technicznego przyjmuje się m.in. wieloletnie zaniedbania, niewłaściwe użytkowanie, niewystarczające nakłady środków finansowych na prace remontowe i utrzymanie obiektów, brak odpowiedniego zabezpieczenia przed zniszczeniami, zagrożeniami np. pożarami itd., przekształcenia obiektów ze szkodą dla substancji zabytkowej, niewłaściwie prowadzone prace ratunkowe przy obiektach. Nie bez znaczenia pozostaje również niewystarczająca wiedza i świadomość społeczna, zarówno na poziomie samorządów lokalnych, jak i inwestorów.

Zagrożenie dla obiektów oraz zespołów zabytkowych i ekspozowania ich walorów stanowi również sposób i charakter zagospodarowania terenów sąsiednich, często połączone z presją inwestycyjną. Wprowadzanie nowej zabudowy, bez uwzględniania lokalnych tradycji, architektury i historycznych uwarunkowań (styl i forma architektoniczna, materiały budowlane, gabaryty itd.), prowadzi do zniekształcania zespołów zabudowy zarówno miejskiej, jak i wiejskiej.

Zasoby dziedzictwa kulturowego województwa ze względu na swoją wartość kulturową, historyczną, a także w wielu przypadkach unikatowość wymagają ochrony. Stanowią w większości ogromny potencjał do promocji regionu, rozwoju turystyki i edukacji kulturowej oraz kształtowania tożsamości regionalnej. Szczególne znaczenie mają tzw. wyróżniki kulturowe – obiekty, osobistości, wydarzenia rozpoznawalne w kraju i za granicą, niejednokrotnie stanowiące podstawę do kreowania produktów turystycznych oraz innych inicjatyw turystycznych. Przykładem wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego są szlaki turystyczne, wyznaczone w oparciu o zasoby i wyróżniki kulturowe oraz zabytkowe obiekty zaadaptowane na potrzeby usług turystycznych (np.: Pałac Romantyczny w Turznie, Arche Cukrownia Żnin). Warunkiem wykorzystania zabytków czy ekspozowania ich walorów jest przede wszystkim zachowanie wszelkich standardów sztuki konserwatorskiej przy prowadzeniu prac.

Władze Samorządu Województwa realizują działania w zakresie opieki nad zabytkami, określone odpowiednimi przepisami. Najważniejszą działalnością jest wsparcie finansowe prac prowadzonych przy zabytkach przez ich posiadaczy. Ponadto wspierają, inicjują, obejmują patronatem liczne wydarzenia i przedsięwzięcia kulturalne, artystyczne i inne związane z promowaniem i popularyzowaniem dziedzictwa kulturowego regionu.

W prowadzonej przez Samorząd Województwa polityce rozwoju podnosi się znaczenie dziedzictwa kulturowego, poprzez m.in. uwzględnianie tej problematyki w regionalnych dokumentach planistycznych i programowo-strategicznych oraz operacyjnych.

Program opieki nad zabytkami jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów strategicznych województwa. Nie jest to akt prawa miejscowego, to dokument polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania działań na rzecz ochrony i opieki zabytków i krajobrazu kulturowego wynikających z regulacji prawnych. Stanowi uszczegółowienie dziedzinowe Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 – Strategia Przyspieszenia 2030+, jak we wprowadzeniu wspomniano.

Głównym zadaniem Programu jest upowszechnianie i promowanie dziedzictwa kulturowego. Program opieki nad zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2025-2028 jest dokumentem, który przedstawia długofalowe działania podejmowane przez samorząd województwa i spełnieniem w tym zakresie obowiązku ustawowego.

Działania z zakresu kultury, sztuki i dziedzictwa narodowego mają niezwykle ważny wpływ na rozwój społeczny oraz przyczyniają się do kształtowania tożsamości danego miejsca (tak w ujęciu lokalnym, jak i całego regionu), a bardzo często są podstawą budowy jego wizerunku. Elementem dbałości o dziedzictwo historyczne i kulturowe są działania ukierunkowane na kształtowanie postaw patriotycznych w wymiarze narodowym, na kształtowanie tożsamości regionalnej, rozumianej jako wzmacnianie poczucia przynależności do społeczności zamieszkującej terytorium województwa kujawsko-pomorskiego oraz na kształtowanie tożsamości lokalnej postrzeganej jako czynnik aktywizacji, włączenia społecznego i budowania społeczeństwa obywatelskiego.

Cel główny: Skuteczna edukacja

Cel operacyjny: Podniesienie jakości kształcenia i wychowania

Elementem wysokiej jakości kształcenia jest rozwój kompetencji uczniów w zakresie funkcjonowania we współczesnym społeczeństwie oraz rozwój edukacji regionalnej i lokalnej, mającej przede wszystkim na celu budowanie poczucia tożsamości regionalnej i lokalnej, ale także budowanie podstaw dla świadomego wiązania dalszego życia z województwem kujawsko-pomorskim. Województwo kujawsko-pomorskie, jak żaden inny polski region, składa się z ziem o zróżnicowanej przeszłości, edukacja regionalna jest więc elementem umacniania spójności i tożsamości regionalnej.

Kierunek działań: Popularyzacja wiedzy o znaczeniu i konieczności ochrony zabytków

Opis: w ramach działania wspierane będą wszelkie przedsięwzięcia mające na celu podnoszenie świadomości wśród dzieci i młodzieży oraz dorosłych z zakresu ochrony zabytków.

Formy realizacji: otwarty konkurs ofert w ramach pożytku publicznego, stypendia, inne formy współpracy.

Źródła finansowania: budżet państwa, budżet samorządu województwa

Zadania Województwa:

1. Przeprowadzenie Konkursu w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego;
2. Przeprowadzenie naboru wniosków o stypendia Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego dla osób zajmujących się twórczością artystyczną, upowszechnianiem kultury i opieką nad zabytkami;
3. Współorganizowanie Europejskich Dni Dziedzictwa;
4. Fundowanie nagród w konkursach kierowanych do twórców ludowych – Konkursu Aktywności Artystycznej Twórców Ludowych, Konkursu Sztuki Ludowej Pałuk i Konkursu Współczesnej Sztuki Ludowej w Borach Tucholskich oraz „Ku Kujawom”- Moja droga – kujawskie dziedzictwo oraz konkursu wojewódzkiego skierowanego do twórców ze wszystkich regionów etnograficznych

wchodzących w skład województwa kujawsko-pomorskiego - Konkursu Aktywności Artystycznej Twórców Ludowych;

5. Wspieranie działań związanych z rozwojem Szlaku Kopernikowskiego, Szlaku Piastowskiego i Szlaku Dróg Świętego Jakuba;
6. Wspieranie działań służących propagowaniu wiedzy o znaczeniu i konieczności ochrony i opieki nad zabytkami.

Kierunek działań: Edukacja

Opis: Edukacja to kierunek szerokich działań o charakterze ogólnym, edukacyjno-społecznym, przeznaczony dla grup, które nie są bezpośrednio odpowiedzialne za ochronę zabytków. Ma na celu zwiększenie zainteresowania dziedzictwem i skuteczniejsze docieranie z treściami istotnymi dla ochrony dziedzictwa do odbiorców nieposiadających ugruntowanej wiedzy o dziedzictwie i zabytkach.

Formy realizacji: otwarty konkurs ofert w ramach pożytku publicznego, konkursy, dotacje, projekty własne samorządu, inne formy współpracy.

Źródła finansowania: budżet państwa, budżet samorządu województwa.

Zadania Województwa:

1. Finansowanie zadań związanych z rozwojem tzw. „Ulotnych tradycji”- cyfrowego repozytorium dziedzictwa niematerialnego Muzeum Etnograficznego w Toruniu;
2. Wspieranie Wojewódzkiego Konkursu Historycznego „Zabytki naszego regionu” organizowanego przez Kujawsko-Pomorskie Centrum Kultury w Bydgoszczy;
3. Organizowanie Wojewódzkiego Konkursu im. gen. bryg. prof. Elżbiety Zawackiej "Oni tworzyli naszą historię";
4. Wspieranie działań o charakterze edukacyjnym z zakresu dziedzictwa materialnego i niematerialnego;
5. Przeprowadzenie Konkursu w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego;
6. Przeprowadzenie naboru wniosków o stypendia Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego dla osób zajmujących się twórczością artystyczną, upowszechnianiem kultury i opieką nad zabytkami.

Cel główny: Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo

Cel operacyjny: Kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe

Walory dziedzictwa kulturowego to jeden z ważniejszych czynników rozwoju gospodarczego, a szczególnie w obszarze turystyki kulturowej. Wskazane kierunki działań mają na celu podkreślenie, iż dziedzictwo kulturowe, zarówno materialne jak i niematerialne można wykorzystać do kreowania usług i produktów dotyczących rozwoju oferty spędzania czasu wolnego, wspierania inicjatyw związanych z dziedzictwem materialnym i niematerialnym, w tym wspierania tradycyjnych form działalności gospodarczej czy adaptacji obiektów do nowych funkcji związanych z poszerzaniem oferty kulturowej czy turystycznej.

Kierunek działań: Promocja

Opis: jednym z największych zagrożeń dla dziedzictwa jest niska świadomość jego wartości wśród społeczeństwa. Aby temu zapobiec konieczne jest wskazywanie wartości historycznej, artystycznej obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie województwa.

Formy realizacji: otwarty konkurs ofert w ramach pożytku publicznego, dotacje, projekty własne samorządu, inne formy współpracy.

Źródła finansowania: budżet państwa, budżet samorządu województwa.

Zadania Województwa:

1. Organizacja konkursu „Dziedzictwo wieków”;
2. Organizacja konkursu „Musejon - Kujawsko-Pomorskie Muzealne Wydarzenie Roku”;
3. Wspieranie konkursu fotograficznego „Portret z kujawsko pomorskim zabytkiem w tle” organizowanego przez Kujawsko-Pomorskie Centrum Kultury w Bydgoszczy;
4. Wspieranie działań promujących ochronę i opiekę nad zabytkami.

Kierunek działań: Dokumentacja i popularyzacja

Opis: dokumentowanie dziedzictwa to proces rejestrowania, badanie i archiwizowania informacji o obiektach, tradycjach. Służy to pełnej identyfikacji i wszechstronnemu poznaniu pod względem historii, funkcji, stylu, stanu zachowania substancji zabytkowej, budowy i właściwości technologicznych, pierwotnej formy i wyglądu, kolejnych przekształceń i nawarstwień, w końcu znaczenia kulturowego oraz wartości materialnych i niematerialnych.

Formy realizacji: otwarty konkurs ofert w ramach pożytku publicznego, stypendia, konkursy, dotacje, projekty własne samorządu, inne formy współpracy.

Źródła finansowania: budżet państwa, budżet samorządu województwa

Zadania Województwa:

1. Przeprowadzenie Konkursu w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego;
2. Przeprowadzenie naboru wniosków o stypendia Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego dla osób zajmujących się twórczością artystyczną, upowszechnianiem kultury i opieką nad zabytkami;
3. Wspieranie działań mających na celu dokumentowanie i popularyzację dziedzictwa.

Cel główny: Dostępna przestrzeń i czyste środowisko

Cel operacyjny: Przestrzeń kulturowa

Przestrzeń kulturową należy rozumieć jako zbiór obiektów i innych zjawisk mający szczególne znaczenie dla określonej grupy ludzi lub obszaru geograficznego. Stan zachowania dziedzictwa kulturowego ma bezpośredni wpływ na jakość życia mieszkańców, a jednocześnie kształtuje pewien indywidualny kontekst rozwojowy. Dziedzictwo kulturowe województwa kujawsko-pomorskiego to jedna z najmocniejszych stron województwa. W oparciu o nią należy budować tożsamość lokalną i regionalną. Nadaje swoisty charakter województwa, a tym samym decyduje o jego konkurencyjności. Świadomość wspólnej tożsamości przyczynia się do tworzenia więzi międzyludzkich, które ułatwiają interakcje oraz współdziałanie. Wszelkie podejmowane działania nie mogą ograniczać się do pojedynczych obiektów zabytkowych, ponieważ województwo charakteryzuje się różnorodnością. Należy wskazywać najlepsze i wzorcowe działania oraz promować je.

Kierunek działań: Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane

Opis: głównym celem współfinansowania prac konserwatorsko-restauratorskich i budowlanych przy zabytkowych obiektach nieruchomości i ruchomych służy poprawie i ocaleniu materii i formy obiektu zabytkowego dla przyszłych pokoleń.

Formy realizacji: programy samorządu województwa

Źródła finansowania: budżet samorządu województwa, środki z Funduszu Europejskiego Kujaw i Pomorza na 2021-2027

Zadania Województwa:

1. Udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze Województwa Kujawsko-Pomorskiego posiadaczom obiektów zabytkowych.
2. Przeprowadzanie konkursów w ramach środków będących w dyspozycji Funduszu Europejskiego Kujaw i Pomorza na 2021-2027 z działań nakierowanych na poprawę infrastruktury kultury i dziedzictwa kulturowego.

Kierunek działań: Finansowanie prac przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Opis: przedsięwzięcie dotyczy finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd województwa Kujawsko-Pomorskiego lub jego jednostki organizacyjne.

Formy realizacji: dotacje

Źródła finansowania: budżet państwa, budżet samorządu województwa, środki z Funduszu Europejskiego Kujaw i Pomorza na 2021-2027.

Zadania Województwa:

1. Kompleksowy remont budowlano-konserwatorski zabytkowego zespołu pałacowo-parkowego w Nawrze wraz z jego wyposażeniem;
2. „Droga do Nowoczesności”- modernizacja i rewitalizacja zabytków oraz wdrożenie nowej oferty kulturalnej Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Bydgoszczy (województwo nie jest właścicielem obiektu, ale jest to siedziba wojewódzkiej instytucji kultury);
3. Modernizacja i rozbudowa wraz z dostosowaniem obiektu Młyna Górnego w Grudziądzu i utworzenie w nim Młyna Energii;
4. Remont konserwatorski i rozbudowa Filharmonii im. J.I. Paderewskiego w Bydgoszczy;
5. Remont zabytkowego pałacu Kronenbergów w Wieńcu;
6. Finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest samorząd województwa kujawsko-pomorskiego lub jego jednostki organizacyjne;
7. Przeprowadzanie konkursów w ramach środków będących w dyspozycji Funduszu Europejskiego Kujaw i Pomorza na 2021-2027 z działań nakierowanych na poprawę infrastruktury kultury i dziedzictwa kulturowego.

WDRAŻANIE I MONITORING PROGRAMU

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Program został sporządzony na 4 lata, tj. na lata 2025-2028 i za jego wdrażanie odpowiedzialny jest Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Głównymi źródłami finansowania działań wskazanych w Programie są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa, budżetu Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego oraz funduszy europejskich (m.in. Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027).

Zakres realizacji zadań uzależniony jest od wysokości środków publicznych przeznaczonych na ochronę i opiekę nad zabytkami oraz możliwości finansowych podmiotów i jednostek jako wykonawców zadań. Trudno wskazać konkretne kwoty, gdyż budżet określany jest w perspektywie rocznej.

Program podlegać będzie systematycznemu monitorowaniu w postaci sprawozdania Zarządu Województwa z realizacji Programu. Zgodnie z wymogiem ustawowym (art. 87 ust. 5 ww. ustawy), sprawozdanie sporządzane będzie co dwa lata i przedstawiane Sejmikowi Województwa Kujawsko-Pomorskiemu i przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu wykorzystania przy aktualizacji i realizacji krajowego programu opieki nad zabytkami.

Proces monitoringu obejmuje gromadzenie i analizę danych dotyczących głównie:

- wspierania organizacji przedsięwzięć, konkursów, spotkań, szkoleń, warsztatów, i innych działań związanych z popularyzacją zabytków;
- opublikowanych materiałów popularnonaukowych i edukacyjnych z zakresu dziedzictwa kulturowego;
- wyznaczonych nowych szlaków kulturowych bądź zagospodarowania istniejących szlaków;
- dokonania nowych wpisów na Krajową Listę Dziedzictwa Niematerialnego i Listę Skarbów Dziedzictwa;
- utworzenia nowych pomników historii;
- utworzenia nowych parków kulturowych;
- wpisania nowych obiektów lub zespołów obiektów do wojewódzkiego rejestru zabytków i ewidencji z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne, z uwzględnieniem wpisów obszarowych;
- wykreślenia obiektów z wojewódzkiego rejestru zabytków i ewidencji z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne;
- udzielenia dofinansowań prac związanych z pracami konserwatorskimi, restauratorskimi i robotami budowlanymi.

Jednostką koordynującą prace nad monitoringiem jest departament do spraw kultury i dziedzictwa narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskie.

WSKAŹNIKI REALIZACJI CELÓW PROGRAMU	
Cel główny: Skuteczna edukacja	
Cel operacyjny: Podniesienie jakości kształcenia i wychowania	
Wskaźniki	Źródła
- liczba zorganizowanych przedsięwzięć konkursów, spotkań, szkoleń, warsztatów i innych działań edukacyjnych; - liczba udzielonych stypendiów Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego dla osób zajmujących się twórczością artystyczną, upowszechnianiem kultury i opieką nad zabytkami; - liczba ufundowanych nagród w konkursach kierowanych do twórców ludowych – Konkursu Aktywności Artystycznej Twórców Ludowych, Konkursu Sztuki Ludowej Pałuk i Konkursu Współczesnej Sztuki Ludowej w Borach Tucholskich oraz „Ku Kujawom”- Moja droga – kujawskie dziedzictwo oraz konkursu wojewódzkiego skierowanego do twórców ze wszystkich regionów etnograficznych wchodzących w skład województwa kujawsko-pomorskiego - Konkursu Aktywności Artystycznej Twórców Ludowych; - liczba opublikowanych materiałów popularnonaukowych i edukacyjnych z zakresu dziedzictwa kulturowego (opracowane bądź dotowane przez Samorząd Województwa, opracowane instytucje kultury); - liczba wyznaczonych nowych szlaków kulturowych bądź zagospodarowania istniejących szlaków; - liczba nowych wpisów na Krajową Listę Dziedzictwa Niematerialnego; - liczba działań edukacyjnych i popularyzatorskich związanych z organizacją Europejskich Dni Dziedzictwa na terenie województwa kujawsko-pomorskiego; - liczba przeprowadzonych badań i dokumentacji.	- Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego; - wojewódzkie instytucje kultury.
Cel główny: Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo	
Cel operacyjny: Kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe	
Wskaźniki	Źródła
- liczba zorganizowanych przedsięwzięć konkursów, spotkań, szkoleń, warsztatów i innych działań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami; - liczba przyznanych nagród i wyróżnień w ramach konkursów "Dziedzictwo Wieków" i "Musejon - Kujawsko-Pomorskie Muzealne Wydarzenie roku", - liczba wspartych działań promujących ochronę i opiekę nad zabytkami.	- Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego; - wojewódzkie instytucje kultury.
Cel główny: Dostępna przestrzeń i czyste środowisko	
Cel operacyjny: Przestrzeń kulturowa	

Wskaźniki	Źródła
- liczba utworzonych pomników historii; - liczba utworzonych parków kulturowych; - liczba obiektów lub zespołów obiektów wpisanych na Listę Skarbów Dziedzictwa; - liczba obiektów lub zespołów obiektów, wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków i ewidencji z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne, z uwzględnieniem wpisów obszarowych; - liczba obiektów, wykreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków i ewidencji z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne; - liczba udzielonych dofinansowań prac związanych z pracami konserwatorskimi, restauratorskimi i robotami budowlanymi.	- Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego; - Narodowy Instytut Dziedzictwa, Oddział Terenowy w Toruniu; - Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu; - Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego; - wojewódzkie instytucje kultury; - samorządy gminne i powiatowe.

ZASADY WSPÓŁPRACY I FINANSOWANIA

W polskim systemie prawnym opieka nad zabytkiem polega m.in. na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku oraz zabezpieczeniu i utrzymaniu zabytku w jak najlepszym stanie. Zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami finansowanie tych zadań jest obowiązkiem ustawowym każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a także trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym.

Dzięki regulacjom prawnym o wsparcie finansowe w formie dotacji celowych, podmioty posiadające tytuł prawny do zabytku mogą ubiegać się z budżetu państwa na poziomie krajowym i wojewódzkim, z budżetów samorządów, a także ze środków europejskich. Opieka nad zabytkami polega także na podejmowaniu wszelkich działań związanych ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym. Te formy opieki mogą być również finansowane ze źródeł zewnętrznych, w zależności od typu działań.

Środki krajowe

Główną formą finansowania opieki nad zabytkami są środki rozdysponowywane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Co roku w ramach Programów Ministra ogłaszane są nabory wniosków na różnego rodzaju działania związane ze współfinansowaniem, zarówno projektów miękkich, jak i twardych. Celem tych programów jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej. O współfinansowanie mogą ubiegać się zadania związane m.in. z ochroną i zachowaniem dziedzictwa narodowego, budową nowych obiektów, rozbudową, przebudową, remontem infrastruktury kultury oraz infrastruktury szkolnictwa artystycznego, realizacją międzynarodowych przedsięwzięć kulturalnych, rozwojem społeczeństwa informacyjnego w dziedzinie kultury oraz rozwojem zasobów ludzkich i podnoszeniem poziomu wykształcenia społeczeństwa. Szczegółowe informacje na temat programów, priorytetów oraz dat naborów wniosków są dostępne na stronie <https://www.gov.pl/web/kultura/programy>.

W celu zwiększenia zasięgu promocji dziedzictwa kulturowego w kraju i zagranicą, w 2011 r. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego powołało Narodowy Instytut Dziedzictwa, którego celem jest gromadzenie i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie, kształtowanie świadomości społecznej w zakresie wartości i zachowania dziedzictwa kulturowego oraz wyznaczanie i upowszechnianie standardów ochrony oraz

konserwacji zabytków. Instytucja ta posiada zarezerwowane środki na opiekę nad zabytkami. Jednym z głównych działań skierowanych do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków jest ogłaszany konkurs Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Generalnego Konserwatora Zabytków - „Zabytek Zadbany”. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie dobrych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów poprzez prawidłowe wykonywanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, w tym również, jeżeli zachodzi taka konieczność, jego trwałe zabezpieczenie przed niszczeniem lub uszkodzeniem; właściwe użytkowanie zabytku oraz jego waloryzacja, które podkreślą jego walory i nie wpłyną ujemnie na posiadane przez zabytek wartości. Do udziału mogą być zgłaszane zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z wyjątkiem zabytkowych cmentarzy, zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz zabytków nagrodzonych w ostatnich dziesięciu edycjach konkursu. Wszelkie informacje na temat konkursów znaleźć można na stronie <https://nid.pl/konkursy/zabytek-zadbany/> i <https://www.gov.pl/web/kultura/zabytek-zadbany>.

Dodatkowo w ramach swojej działalności Instytut przyznaje dotacje w trzech zakresach:

- Wspólnie dla dziedzictwa – program ma na celu tworzenie warunków do zrównoważonej ochrony dziedzictwa kulturowego i jego wykorzystania dla rozwoju społecznego. Skierowany do organizacji pozarządowych, umożliwia ubieganie się o dofinansowanie działań adresowanych głównie do społeczności lokalnych. Działania te obejmują m.in. prace porządkowe przy zabytkach, inwentaryzację i dokumentację dziedzictwa kulturowego, wspieranie tradycji rękodzielniczych oraz działania edukacyjne i popularyzacyjne.
- Niematerialne – przekaz dalej – głównym założeniem jest wspieranie projektów związanych z zjawiskami wpisanymi na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego. Poprzez wzmocnienie przekazu pokoleniowego, ochronę i popularyzację tych zjawisk, poprzez realizację programu stara się zwiększyć świadomość społeczeństwa na temat ich roli w kulturze lokalnej i ogólnopolskiej. Skierowany głównie do organizacji pozarządowych, program umożliwia ubieganie się o dofinansowanie działań dokumentujących, wspierających przekaz międzypokoleniowy oraz prowadzących działania edukacyjne.
- Ochrona zabytków archeologicznych – zakłada świadomą i zrównoważoną ochronę dziedzictwa archeologicznego in situ zgodnie z przepisami prawa i normami międzynarodowymi. Poprzez wsparcie instrumentów ochrony konserwatorskiej oraz promowanie wyników badań archeologicznych, program stara się wzmocnić działania mające na celu zachowanie dziedzictwa archeologicznego. Realizowane zadania, takie jak weryfikacja zabytków archeologicznych i opracowanie wyników badań, są ogłaszane corocznie jesienią w formie naboru wniosków. Wszelkie informacje na temat ww. działań dostępne są na stronie <https://nid.pl/dotacje/>.

Narodowe Centrum Kultury jest kolejną państwową instytucją kultury powołaną w celu promocji polskiego dziedzictwa narodowego, jako elementu europejskiego dziedzictwa kulturowego. Jej celem jest wspomaganie działających w dziedzinie kultury i dziedzictwa narodowego ruchów społecznych oraz organizacji pozarządowych, skupia się głównie na prowadzeniu prac badawczych i eksperckich w zakresie kultury i dziedzictwa narodowego. Narodowe Centrum Kultury prowadzi wiele działań miękkich popularyzujących szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe. Wspiera organizacje i twórców poprzez dotacje, stypendia, granty oraz pomoc socjalną. W ramach programów dotacyjnych można skorzystać i pozyskać środki m.in. na tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym - Program Kultura-Interwencje; przedsięwzięcia popularyzujące dziedzictwo kulturowe, szczególnie w miejscowościach liczących nie więcej niż 50 tysięcy mieszkańców – Program EtnoPolska. Więcej informacji na temat programów można znaleźć na stronie <https://nck.pl/dotacje-i-stypendia>.

Kościelne osoby prawne mogą liczyć na wsparcie finansowe z Funduszu Kościelnego. Dotacje są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji,

osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki). Szczegółowe informacje dotyczące naboru wniosków zamieszczane są na stronie: <https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny>.

Część środków z budżetu państwa, będących w dyspozycji wojewody, rozdysponowywana jest przez wojewódzkie urzędy ochrony zabytków, które na podstawie ustalonych i ogłoszonych kryteriów w drodze naboru wniosków udzielają dotacji. Środki mogą zostać przeznaczone na pokrycie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, realizowanych w roku udzielenia dotacji, a także przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku tzw. refundacja). Środki finansowe na pokrycie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych mogą obejmować nakłady konieczne na prace lub roboty budowlane określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i być udzielone w wysokości do 50% tych nakładów. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną bądź naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac, lub gdy stan zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac przy zabytku, dofinansowanie może być udzielone w kwocie do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. Sposób i kryteria oceny dostępne są na stronie: <http://www.torun.wkz.gov.pl/bip/56/dotacje-na-prace-przy-zabytkach>.

W ramach finansowania opieki nad zabytkami należy również wspomnieć o bonifikatach, które związane są ze sprzedażą albo użytkowaniem zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Zgodnie z ustawą z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami w przypadku nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków o 50% może być obniżona:

- cena zbywanej nieruchomości będącej własnością Skarbu Państwa albo jednostki samorządu terytorialnego;
- opłata z tytułu użytkowania wieczystego;
- opłata z tytułu trwałego zarządu.

Bonifikata ta po wyrażeniu zgody przez wojewodę albo organy jednostek samorządu terytorialnego może zostać podwyższona albo obniżona. Jej wysokość powinna być uzależniona od stanu zachowania zabytku. Im gorszy stan zachowania zabytku, tym większa powinna być bonifikata. Pozyskane w wyniku bonifikaty środki należy przeznaczyć na przeprowadzenie przy zabytku prac konserwatorskich lub robót budowlanych. Ustalenia w tym zakresie, w tym dotyczące terminu wykonania prac i robót, powinny znaleźć się w umowie dotyczącej zbycia zabytkowej nieruchomości.

Właściciele, użytkownicy wieczystości lub zarządcy zabytkowych parków i ogrodów mogą składać wnioski na działania związane z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami do Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej - „Ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej i krajobrazowej”. Okres kwalifikowalności kosztów obowiązuje od 01.01.2014 r. do 31.12.2027 r. Wszystkie informacje na temat naboru oraz dokumenty dostępne są na stronie: <https://www.gov.pl/web/nfosigw/ochrona-i-przywracanie-roznorodnosci-biologicznej-i-krajobrazowej>.

Środki samorządowe

Poza środkami pochodzącymi z budżetu państwa istnieją możliwości pozyskania wsparcia finansowego z budżetów samorządów. Na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru mogą lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków

również udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa. Każdy organ stanowiący jednostkę samorządu terytorialnego może w drodze uchwały określić tryb, warunki i sposób udzielania takich dotacji.

W województwie kujawsko-pomorskim od 2008 r. na podstawie „Zasad udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Województwa Kujawsko-Pomorskiego” przyznawane są dotacje. Każdy podmiot posiadający tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego może ubiegać się o wsparcie finansowe. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac lub robót budowlanych przy zabytku mieszczących się w katalogu wskazanym w art. 77 ww. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, które wnioskodawca zamierza wykonać w roku, na który zostanie udzielona dotacja. Zasady nie przewidują refundacji poniesionych kosztów. Kompleksowe informacje dostępne są na stronie: <https://bip.kujawsko-pomorskie.pl/5316/dotacje-na-prace-konserwatorskie-restauratorskie-lub-roboty-budowlane-przy-zabytkach-wpisanych-do-rejestru-polozonych-na-obszarze-wojewodztwa-kujawsko-pomorskiego.html>.

Poza samorządem województwa kujawsko-pomorskiego w oparciu o art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru udzielają również samorządy powiatów i gmin. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji, sposób jej rozliczenia i sposób kontroli prac określają uchwały Rad Powiatów i Rad Gmin. Informacji na temat możliwości pozyskania środków należy szukać na stronach internetowych samorządów lub w Biuletynach Informacji Publicznej prowadzonych przez każdą jednostkę samorządu terytorialnego.

Oprócz wspierania przedsięwzięć twardych samorząd województwa kujawsko-pomorskiego dofinansowuje również działania miękkie poprzez corocznie ogłaszane konkursy ofert oraz Stypendia Marszałka. Dotacje w ramach otwartych konkursów są udzielane dla organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, na wsparcie realizacji zadań publicznych w zakresie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Wszelkie informacje na temat zakresu wsparcia, rodzaju zadań i kosztów, które mogą być finansowane w ramach otwartych konkursów, dostępne są na stronie: <https://ngo.kujawsko-pomorskie.pl/>, zakładka: Otwarte konkursy ofert.

W przypadku projektów indywidualnych z zakresu opieki nad zabytkami, gdy wnioskodawcą jest osoba fizyczna, mieszkająca bądź ucząca się (uczniowie i studenci studiów stacjonarnych) na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, która zamierza realizować przedsięwzięcia polegające na wykonaniu dzieła, projektu artystycznego lub twórczego, nagraniu płyty, filmu, katalogu, publikacji, itp. oraz chętna do podjęcia studiów na uczelni artystycznej, dodatkowej edukacji artystycznej, stażu, doskonaleniu warsztatu twórczego lub wykonawczego może ubiegać się o przyznanie Stypendium Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego dla osób zajmujących się twórczością artystyczną, upowszechnianiem kultury i opieką nad zabytkami. Stypendia Marszałka Województwa przyznawane są w trybie konkursu ogłaszanego przez Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Warunki przyznania stypendium oraz wzór wniosku i wszelkie niezbędne dane znajdują się na stronie: <https://bip.kujawsko-pomorskie.pl/5322/stypendia-dla-osob-zajmujacych-sie-tworczoscia-artystyczna-upowszechnianiem-kultury-i-opieka-nad-zabytkami.html>.

Od 2012 r. Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego chcąc wyróżnić prace konserwatorskie i restauratorskie przy zabytkach województwa kujawsko-pomorskiego, cechujące się wysoką, jakością oraz szczególną dbałością o kompleksowe przywrócenie im świetności i utrwalenie ich kulturowej wartości, promować dobre wzorce realizacji prac przy zabytku oraz uhonorować autorów szczególnych osiągnięć związanych z opieką nad zabytkami i ochroną zabytków, przyznaje Medale Hereditas Saeculorum będące główną nagrodą w Konkursie „Dziedzictwo Wieków”. W tym celu została powołana specjalna Kapituła, składająca się

z ekspertów z zakresu dziedzictwa narodowego, która ocenia wnioski nadesłane przez właścicieli, posiadaczy i zarządców obiektów zabytkowych, jednostki samorządu terytorialnego, stowarzyszenia, fundacje działające na polu opieki nad zabytkami, służby konserwatorskie oraz muzea. Uroczystość wręczenia medali laureatom odbywa się podczas wojewódzkiej inauguracji Europejskich Dni Dziedzictwa. Wniosek, regulamin konkursu dostępny jest na stronie: <https://www.kujawsko-pomorskie.pl/dziedzictwo-wiekow>.

Samorząd Województwa we współpracy z Oddziałem Kujawsko-Pomorskim Stowarzyszenia Muzealników Polskich od 2020 r. zaprasza do regionalnego konkursu Musejon - Kujawsko-Pomorskie Muzealne Wydarzenie Roku adresowanego do muzeów zlokalizowanych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. W ramach konkursu można składać wnioski w trzech kategoriach: I. Wystawa, II. Działalność naukowa i wydawnicza, III. Edukacja i Regionalizm. W każdej kategorii przyznane zostaną jedna nagroda oraz dwa wyróżnienia. Zwycięzcy otrzymają statuetki Musejon, zaprojektowane i wykonane przez Sebastiana Mikołajczaka – toruńskiego artystę, stypendystę marszałka województwa. Dokumentacja zgłoszeniowa wraz z załącznikami dostępna jest na stronie <https://bip.kujawsko-pomorskie.pl/5319/konkurs-musejon-kujawsko-pomorskie-muzealne-wydarzenie-roku.html>.

Środki unijne

Z chwilą wejścia Polski do Unii Europejskiej uzyskano możliwość korzystania z nowych źródeł finansowania działań kulturalnych. Dostępne w ramach struktur europejskich fundusze dla kultury aktywnie przyczyniają się do bardziej skutecznej ochrony i promocji polskiego dziedzictwa kulturowego, wzbogacają ofertę polskich instytucji kulturalnych, jak również są doskonałym obszarem wymiany dobrych praktyk pomiędzy kooperującymi podmiotami.

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027 to następca Programu Infrastruktura i Środowisko i w porównaniu ze swoim poprzednikiem ma rekordowy budżet przeznaczony na kulturę - 600 mln euro (2,8 mld zł). To jest o 133 mln euro więcej niż było w poprzednim programie. W ramach Priorytetu VII Kultura można realizować projekty o działaniu ponadregionalnym których celem jest wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych. Wsparcie mogą otrzymać m.in. najważniejsze zabytki w kraju – wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO lub Pomników Historii Prezydenta RP, jak również 139 średnich miast, które utraciły swoje funkcje społeczno-gospodarcze i administracyjne. Wnioskodawcy mogą ubiegać się o dofinansowanie swoich inwestycji w dwóch obszarach: Obszar 1: Rozwój infrastruktury kultury (zabytkowej i niezabytkowej) obejmujący tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych sprzyjających aktywnemu uczestnictwu w kulturze i w życiu społecznym. Obszar 2: Ochrona i podniesienie atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego, którego celem jest podniesienie atrakcyjności najcenniejszych zabytków, poprawa obsługi ruchu turystycznego, tworzenie lub wzmocnienie marki zabytku oraz rozwój usług wykorzystujących nowoczesne technologie w zakresie prezentacji oferty. Harmonogram konkursów i wszystkie dokumenty dostępne są pod adresem: <https://feniks.kultura.gov.pl/>.

Kreatywna Europa 2021 – 2027 to unijny program wspierający europejskie działania z sektorów kultury, kreatywnych i audiowizualnego. Budżet programu zaplanowany na okres siedmiu lat wynosi 2,4 mld euro. Głównymi celami programu są wsparcie ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, promocja i ochrona różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, budowanie kompetencji profesjonalistów, rozwój publiczności, włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę, zielona transformacja sektorów oraz wykorzystanie technologii i innowacji w celu dostosowania sektorów do zmian cyfrowych. W programie udział biorą wszystkie kraje należące do Unii Europejskiej oraz kraje nie należące do UE, które znajdują się na aktualnej liście opublikowanej przez EACEA. Program jest zarządzany przez Europejską Agencję Wykonawczą ds. Edukacji i Kultury, która działa pod nadzorem Komisji Europejskiej. Program składa się z trzech komponentów: MEDIA, Kultura oraz międzysektorowego. Informacje na temat

konkursów oraz działań, które można sfinansować w ramach tego programu dostępne są na stronie <https://kreatywna-europa.eu/>.

Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027 to jeden z szesnastu programów regionalnych z alokacją 1,8 mld euro. Głównym celem programu jest wzmocnienie i efektywne wykorzystanie potencjału gospodarczego i społecznego regionu, sprzyjanie zintegrowanemu, zrównoważonemu i inteligentnemu rozwojowi województwa kujawsko-pomorskiego ukierunkowanemu na wysoką jakość życia i bezpieczeństwo jego mieszkańców. Zostanie to osiągnięte poprzez interwencje w ramach 10 priorytetów obejmujących 5 celów polityki z których dwa nakierowane są na działania związane z rozwojem infrastruktury kultury, dziedzictwem narodowym. Priorytet 6 ma służyć z jednej strony zachowaniu dziedzictwa naturalnego i kulturowego oraz rozwojowi zasobów kultury, z drugiej bardziej efektywnemu ich wykorzystaniu dla rozwoju społeczno-gospodarczego regionu, jako źródła realnych korzyści ekonomicznych. Wspiera ona ochronę obiektów zabytkowych o znaczeniu historycznym, a także instytucje kultury z uwzględnieniem funkcji aktywizujących społeczność regionalną. Środki skierowane są w szczególności na restaurację i konserwację obiektów o znaczeniu regionalnym wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze Województwa Kujawsko-Pomorskiego, w tym obiektów unikatowych, wyróżniających region na tle kraju. Działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego regionu przyczynią się do wzmocnienia tożsamości regionalnej oraz zabezpieczenia obiektów o wysokiej wartości historycznej, co pozwoli nie tylko chronić i pielęgnować ten element kultury, ale także wpłynie na jego uatrakcyjnienie i przyczyni się do tworzenia przewag konkurencyjnych regionu w celu przyciągnięcia turystów. W Priorytecie 5 głównym celem jest wsparcie roli kultury i rozwój potencjałów endogenicznych regionu, jaki stanowią uzdrowiska i turystyka oraz rewitalizacja i odnowa przestrzeni publicznych w miastach. Mimo bogatych zasobów dziedzictwa kulturowego i niewątpliwej atrakcyjności turystycznej części województwa, istnieje jeszcze duży potencjał prorozwojowy wymagający należytego zagospodarowania. Przewiduje się wsparcie instytucji kultury w zakresie budowy, rozbudowy (wraz z wyposażeniem) oraz rozwoju i funkcjonowania. Sektor kultury stanowi istotny potencjał zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego. Oddziaływanie kultury na społeczeństwo jest ważne z punktu widzenia życia codziennego – uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych (zarówno w formie stacjonarnej jak i online) wpływa na wzrost kompetencji w różnych aspektach, przyczynia się do podniesienia jakości życia i poprawę dobrostanu społeczeństwa. Instytucje kultury w coraz większym stopniu stają się miejscami socjalizacji i integracji społecznej, gdzie poza udziałem w wydarzeniach kulturalnych, można rozwijać kontakty społeczne. Ich działalność i oferta jest ważna dla budowy społeczeństwa kreatywnego, tolerancyjnego, obywatelskiego, a także walki z wykluczeniem społecznym zwłaszcza wynikającym z rozluźnienia więzi społecznych i zaniku relacji sąsiedzkich. Nie można też pominąć funkcji edukacyjnej, którą coraz częściej instytucje kultury realizują, kierując swoją ofertą do dzieci i uczniów.

Harmonogram konkursów, alokacja środków na dany rok dostępna jest na stronie <https://funduszeue.kujawsko-pomorskie.pl/>.

Środki prywatne i inne

Poza finansowaniem ze środków publicznych lub europejskich jest możliwe także pozyskanie dofinansowania ze środków podmiotów prywatnych, przede wszystkim fundacji, różnego rodzaju fundusze.

Organizacje te pozwalają na prowadzenie różnorodnych projektów społecznych przyczyniających się do aktywizacji lokalnych społeczności, a także projektów edukacyjnych dla dzieci i młodzieży. Oprócz środków publicznych, realizując projekty kulturowe, można skorzystać również ze wsparcia od sponsorów prywatnych czy instytucji finansowych takich jak banki i towarzystwa ubezpieczeniowe, gdyż wiele z nich prowadzi działania wspierające kulturę. Warto posiadać rozeznanie nawet przed zdiagnozowaniem potrzeby realizacji jakiegoś działania - jakie fundacje dofinansowują jakiego rodzaju działania i w jakim trybie, co pozwoli na szybkie rozeznanie w przyszłości, gdzie można szukać środków na konkretny projekt.

Poniżej kilka przykładów fundacji, które dofinansowują działania związane z dziedzictwem kulturowym.

Fundacja Orlen podejmuje działania z zakresu ochrony dóbr kultury. Szczegółowe informacje na temat zasad udzielania dofinansowania można znaleźć na stronie <https://fundacja.orlen.pl/pl/nasze-programy/Programy-2025>.

Fundacja KGHM Polska Miedź wspiera inicjatywy w obszarze kultury i tradycji. Przekazuje darowizny na działania, które służą zachowaniu w jak najlepszym stanie obiektów architektury sakralnej i świeckiej, zabytków ruchomych i obiektów kultury materialnej. Szczegółowe informacje na temat zasad udzielania dofinansowania można odnaleźć na stronie fundacjakghm.pl.

Fundacja PGNiG im. Ignacego Łukasiewicza dofinansowuje inicjatywy na rzecz dziedzictwa narodowego i kultury. Informacje na temat zasad udzielania dofinansowania można odnaleźć na stronie <https://fundacja.pgnig.pl/>

Fundacja PGE realizuje projekty dotyczące między innymi pielęgnowania tożsamości narodowej i pamięci historycznej oraz zadania z zakresu kultury i dziedzictwa narodowego. Szczegółowe informacje na temat zasad udzielania dofinansowania można odnaleźć na stronie <https://fundacjapge.pl/>

Właściciele i zarządcy obiektów zabytkowych mogą też ubiegać się o kredyty obrotowe i hipoteczne, które udzielane są przede wszystkim przez banki na zakup, budowę, nadbudowę, przebudowę, rozbudowę, modernizację, adaptację bądź remont nieruchomości mieszkalnych, użytkowych i komercyjnych. Kredytobiorcami mogą być zarówno klienci indywidualni, mający zdolność kredytową, jak i przedsiębiorcy, inwestorzy instytucjonalni, wspólnoty mieszkaniowe, jednostki budżetowe, jednostki samorządowe oraz inne podmioty. Podstawowym zabezpieczeniem tego rodzaju kredytów jest hipoteka ustanowiona na kredytowanej bądź innej nieruchomości. Wiele banków coraz chętniej finansuje inwestycje związane z zakupem, odnowieniem i adaptacją nieruchomości zabytkowych ze względu na deficyt terenów inwestycyjnych szczególnie w centrach dużych miast. Zarówno deweloperzy mieszkaniowi, jak i podmioty gospodarcze inwestujące w nieruchomości komercyjne adaptują nieruchomości o charakterze zabytkowym na swoje potrzeby, wykorzystując środki z kredytów. Banki proponują też pomoc finansową na rewitalizację starych i zabytkowych obszarów miejskich (zabytków nieruchomych, obszarów przemysłowych, osiedli mieszkaniowych itp.) jednostkom samorządu terytorialnego. Długoterminowe finansowanie kredytem realizacji programów rewitalizacyjnych pozwala samorządom na odzyskanie cennych terenów oraz zapewnienie rozwoju określonego obszaru dawnych dzielnic miejskich, terenów poprzemysłowych czy powojaskowych.

Łączenie dofinansowania z różnych źródeł

Wnioski o dofinansowanie mogą składać osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie. Łączenie różnych dotacji ze środków krajowych jest możliwe przy zachowaniu pewnych zasad określonych w regulaminach naborów. Główną obowiązującą zasadą jest zakaz podwójnego finansowania.

Na przykład:

Środki ministra + wojewódzkiego konserwatora zabytków

Łączna wysokość dotacji udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków nie może przekraczać 50% nakładów koniecznych lub 100% nakładów koniecznych, jeśli są spełnione przesłanki do udzielenia wyższego dofinansowania.

Środki ministra + wojewódzkiego konserwatora zabytków + samorządu terytorialnego

Łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, prace restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa

narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków oraz organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa nie może przekraczać 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Łączenie dotacji ze środków krajowych z dotacjami ze środków europejskich

Co do zasady wkład własny wnoszony w ramach projektu finansowanego ze środków europejskich może być pokryty z różnych źródeł. Należy jednak dokładnie zapoznać się z zasadami naboru wniosków do programów europejskich. Warto pamiętać, że już na poziomie krajowym regulaminy udzielania dotacji ze środków ministra oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków zawierają zastrzeżenia, że dofinansowania otrzymanego w ich ramach nie można łączyć z dofinansowaniem ze środków europejskich (innymi słowy, jeśli projekt jest dofinansowywany w ramach programów europejskich, to wniosek o udzielenie dotacji przez ministra zostanie rozpatrzony negatywnie). W przypadku dotacji samorządowych trzeba sprawdzać, czy w konkretnej uchwale znajduje się takie zastrzeżenie.

Łączenie dotacji publicznych z finansowaniem prywatnym

Nie ma żadnych zastrzeżeń do łączenia dotacji któregośkolwiek typu z finansowaniem prywatnym, na przykład z darowizn.